

The article makes the conclusion that, under the current circumstances, sociological indicators of IDPs adaptation are not enough to correlate with indicators of evaluating the effectiveness of state regulation of this process. In empirical studies, sociologists use traditional indicators of economic, domestic, and psychological adaptation of migrants. However, researchers do not consider social and cultural adaptation. Nevertheless, the coordination of individuals' self-assessments, expectations, claims with their capabilities, as well as the realities of the new life in populated areas, is an important part of the adaptation of immigrants.

Voluntary migration suggests a migrant's selection of the best option for himself or herself from a variety of others, leading to the improvement of social status of the person in most cases as the result of such migrations. According to the theoretical approach, the forced migration should be characterized by the lack of positive motivation for the movement and be associated with partial or complete loss of forced migrants living standards, income previously received, and their decreasing status.

Prospects for further research are to improve its methodological basis by overcoming monodimensionality, the search for new empirical indicators, including those focused on performance measurement solutions for IDPs by the public authorities, as well as organizing objective and subjective indicators in the system.

УДК 338. 379.85

ТУРИЗМ ЯК ЛІДЕР МІЖНАРОДНОЇ ДИПЛОМАТІЇ: ТРАНСКОРДОННИЙ АСПЕКТ

СТОЙКА А.В.,

**доктор наук з державного управління,
професор, завідувач кафедри туризму
та логістики,**

ДРАГОМІРОВА Є.С.,

**кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму та логістики,**

ЛІНЬКОВ М.О.,

**викладач кафедри туризму та
логістики,**

**Донецький державний університет
управління (м. Маріуполь)**

В статті розкрито перспективні напрями розвитку сфери туризму для транскордонних територій, рекомендовано використання основ туристичної дипломатії для брендингу території та формування

туристичних інкубаторів як перспективної форми розвитку єврорегіонів на транскордонних територіях.

Ключові слова: туризм, лідерство, транскордонне співробітництво, дипломатія, регіоналізація, бізнес-інкубатор.

В статье рассмотрены перспективные направления развития сферы туризма для трансграничных территорий, рекомендовано использование основ туристической дипломатии для брендинга территории и формирования туристических инкубаторов как перспективной формы развития еврорегионов на транскордонных территориях.

Ключевые слова: туризм, лидерство, трансграничное сотрудничество, дипломатия, регионализация, бизнес-инкубатор.

The perspective directions of tourism development for the cross-border territories are described in the article. It is recommended to use the basics of tourism diplomacy for the territory branding and for formation of tourist incubators as a promising form of Euro-region formation at the cross-boundary territories.

Keywords: tourism, leadership, cross-border cooperation, diplomacy, regionalization, business incubator.

Постановка проблеми та її актуальність. Соціально-економічний розвиток суспільства в глобальному масштабі характеризується підвищенням ролі економічного співробітництва між державами, створенням сучасних систем комунікації та інформації, лібералізацією торговельних відносин з метою стабілізації соціальних флуктуацій, виховання толерантності та збереження загально людських цінностей.

В привітальних словах з Дня міжнародного туризму в 2016 році прозвучала теза щодо лідерства туризму як галузі просування універсального доступу до багатьох ресурсів: культурних, архітектурних, релігійних тощо, адже в останні десятиліття число осіб, які мають можливість насолоджуватися відпусткою, в значній мірі збільшилася. Згідно з останніми статистичними даними Всесвітньої туристської організації в 2015 році відбулось 1,184 мільярдів прибуттів міжнародних туристів в світі. Згідно з прогнозами ця цифра збільшуватиметься і досягне 2 млрд у 2030 р. [1]. Однак, слід відзначити, що вона не відображає кількість внутрішніх туристів, що переміщуються на національному, місцевому рівні. Останній набуває значення з огляду на процес регіоналізації, який сприяє інтенсифікації політичних, економічних і соціо-культурних зв'язків між регіонами держав.

У зв'язку з цим особливу роль відіграє така форма світової господарської інтеграції як транскордонне співробітництво, яке особливого поширення набуло в Європі. В кінці 80-х років почалися два процеси, які мають основоположне значення для транскордонного співробітництва.

По-перше, постійна ліквідація внутрішніх кордонів на території ЄС з 1 січня 1993 року. Цьому явищу супроводжував перенесення державних кордонів в напрямленні зовнішніх кордонів ЄС з іншими країнами. Цей процес виник в результаті приєднання до ЄС Австрії, Швеції та Фінляндії.

По-друге, зусилля, спрямовані на встановлення контактів на територіях, виходять за нові зовнішні кордони ЄС з метою підтримки створення

інтелектуальних, політичних і економічних зв'язків з іншими країнами, наприклад, Швейцарією, країнами Центральної та Східної Європи і середземноморськими державами.

Обидва ці процеси безпосередньо впливають на ситуацію у внутрішніх і зовнішніх європейських прикордонних регіонах, вони привели також до певної інтенсифікації транскордонного співробітництва. Частіше за все співпраця реалізується в формах міжнародних комісій, комісій просторового планування, а також включає регіональний і локальний рівні, а також приймає форму транскордонних єврорегіонів. Підтримка такого співробітництва забезпечується формальними міжнародними угодами, а структури можуть виникнути на рівні державно-регіональному або регіональному і локальному [2].

У 1980 р. в Мадриді була прийнята Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або владою. Зближення європейських регіонів ґрунтується на типових і рамкових угодах з прикордонного співробітництва в економічній та соціальній сферах. Це області територіального планування, управління прикордонними міськими і сільськими парками, місцевими громадськими справами та ін. Договірні Сторони можуть вносити зміни в типові документи з урахуванням місцевої специфіки. Конвенція передбачає створення «багатонаціональної» організації зі статусом юридичної особи, визнаного законами всіх зацікавлених держав.

З 1991 року Україна стикається з процесами європейського транскордонного співробітництва і набуває досвіду з розвитку транскордонних територій, шляхом імплементації існуючих правил в регіоні, а також вимушено - через активізацію міграційних потоків з причин економічної та політичної активності верств населення. Адже, як свідчить досвід, розвиток транскордонного співробітництва базується на взаємоузгодженні та поєднанні інтересів його суб'єктів та учасників, які представляють суміжні прикордонні території, поглиблення транскордонного співробітництва відкриває нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях й підвищення їх конкурентоспроможності шляхом мобілізації природно-ресурсного потенціалу сусідніх територій. Таке об'єднання зусиль для вирішення спільних та ідентичних проблем найбільш ефективно здійснюється через реалізацію транскордонних проектів у різних сферах суспільного життя [3]. Сфера туризму не є виключенням, адже саме вона є барометром інтересу суспільства до певної країни та обумовлює необхідність співпраці з нею. Саме ця теза буде доведена в дослідженні та обумовлює актуальність і його доцільність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми транскордонного співробітництва та європейської інтеграції аналізуються в наукових роботах українських і зарубіжних учених П. Беленького, А. Вавринюка, М. Долішнього, Б. Карпінського, Є. Кіш, В. Ляшенко, Ю. Макогона, Н. Мікули, І. Осадца, Ш. Ріка, М. Стеценка, та ін. Досліджуючи організаційно-економічні аспекти інтеграції прикордонних регіонів та організаційно-економічні основи міжрегіонального співробітництва прикордонного регіону, науковці О.І. Гонта та І.З. Сторонянська виступають прихильниками галузевого підходу до

транскордонного співробітництва та пропонують обов'язково враховувати і рекреаційний фактор.

Основи досліджень щодо ролі уряду в галузі туризму та рекреації і впливу державної політики в галузі розвитку туризму закладено в роботах Ріхтера ще в 1983 році. Але теорії розвитку туризму та вектори урядового впливу на регіональний розвиток та транскордонні території досі залишаються недостатньо визначеними через багатогранність проблематики та численність акторів та об'єктів дослідження.

Мета дослідження – обґрунтувати доцільність розвитку транскордонного співробітництва в сфері туризму як основи міжнародної дипломатії та регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна має значний потенціал для розвитку транскордонного співробітництва як одного з напрямів реалізації євроінтеграційних прагнень, що пояснюється унікальним геополітичним становищем країни [4, с. 156]. Підтримка транскордонного співробітництва прикордонних регіонів створює додаткові можливості для прикордонних територій ефективно використовувати потенціал свого розвитку, для виходу на міжнародні ринки товарів та послуг шляхом поглибленої взаємодії через механізми транскордонного співробітництва й адаптації, наприклад, європейського законодавства, у сфері регіональної політики. Розвиток транскордонних регіонів, в рамках яких формуються інтенсивні та багаторівневі взаємодії між усіма суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва, є важливим об'єктом сучасної регіональної економічної політики.

З точки зору розвитку саме туристичної сфери, інтерес викликає саме західна частина України, яка за останні роки стала активним учасником мережі транскордонних інституціональних утворень – єврорегіонів [3]. Однак, слід відзначити, що регіонально-локальне співробітництво розвивається досить спонтанно. Його рушійною силою є особисті контакти з сусідами, викликані господарськими потребами, а також співпраця в галузі культур [5, с. 38].

Транскордонне співробітництво здійснюється в межах компетенції територіальних общин або влади, визначеної внутрішнім законодавством, та базується на реалізації головних принципів європейської регіональної політики: субсидіарності, децентралізації, партнерства, програмування, концентрації та адиціоналізму.

Субсидіарність (громадсько-політичний принцип, за яким вищі суспільні одиниці мають право і повинні розв'язувати лише ті проблеми, на виконання яких нижчі структури не здатні), як базовий принцип, дійсний з часу підписання угоди про Європейський Союз, нині переживає своєрідний ренесанс. Адже згідно з Маастрихтською угодою цей принцип є базовим для ЄС (ст. 3): «У сферах, які не входять до окремої юрисдикції співтовариства, воно згідно принципу субсидіарності починає свою діяльність лише в тому випадку, коли буде неможливо достатньою мірою досягнути мети визначених заходів на рівні держав-членів, і тому в силу їх масштабу чи дієздатності можуть бути здійснені більш ефективно на рівні співтовариства» [6, с. 48]. Тобто, у статті 3 Договору чітко визначено, що у випадку, коли в питаннях, на які не розповсюджуються виключні повноваження ЄС, цілі не можуть бути досягнуті відповідними діями

держав-членів, а з метою реалізації конкретної справи використовуватиметься спільна політика ЄС.

Децентралізація. Одвічною дилемою регіонального розвитку є перерозподіл владних повноважень, ресурсів, бюджету, надання диференційованих дотацій із спільного бюджету та фондів ЄС на користь менш розвинутих регіонів з метою досягнення певного вирівнювання економічного розвитку та досягнення політичної стабільності. Отже, поряд із субсидіарністю, а саме децентралізація, як перерозподіл повноважень регіонів з метою їх ефективного використання та заохочення регіональних ініціатив, оптимізації практичного вирішення питань саме на регіональному рівні, а також і як розмежування функцій та повноважень між різними рівнями управління ЄС, - становлять дві головні основи регіональної політики ЄС. Важливість цих двох принципів безперечна. Адже їх реалізація (що є метою ефективної європейської інтеграції) посилює відповідальність на місцевому рівні та активізує локальні ініціативи транскордонного співробітництва.

Партнерство. Фактично, партнерство є співробітництвом між суб'єктами різних рівнів (Євросоюз, держава, регіон) територіально-адміністративних одиниць з часу визначення мети до завершення реалізації конкретного проекту. Цей принцип базується на тій умові, що діяльність та розвиток транскордонних регіонів може здійснюватися лише тоді, коли суб'єкти співробітництва постійно та послідовно співпрацюють з метою досягнення спільної мети. Вертикальний сегмент цього співробітництва відображає також і головну умову, специфіку транскордонних взаємозв'язків, а саме: Євросоюз, держави-члени мають визначити цілі та розробити стратегічні плани розвитку транскордонних регіонів спільно з регіонами, насамперед із якнайширшим залученням громад, місцевих ініціатив, економічних та політичних суб'єктів регіонів. Співпраця у площині регіон-регіон, як розвиток транскордонного співробітництва, та співпраця локальних територіальних одиниць, громад також є важливим сегментом вертикального співробітництва.

Програмування передбачає розробку на основі партнерства стратегій розвитку транскордонних регіонів з урахуванням пріоритетних довгострокових та короткострокових цілей. У регіональній політиці Європейського Союзу принцип програмування визначає пріоритет інвестування не окремих проектів чи дій, а насамперед програм, які мають глибинний вплив на розвиток усього регіону. Стратегія територіального програмування базується на чітко розробленій системі цілей, бо в цьому випадку слід враховувати як інтереси регіонів «знизу», громад у контексті сприяння просторовій ефективності, так і доцільність врахування загальнонаціональних пріоритетів «згори», як сприяння розвитку національної економіки.

Реалізація принципів концентрації та адиціоналізму означає, що фінансові ресурси, які надає ЄС окремим державам-членам чи суб'єктам територіального, регіонального розвитку, мають бути доповнені та розширені за рахунок місцевих джерел. Тобто, ці два принципи мають взаємодоповнюючий характер і головною умовою ставлять кооперування та ефективне використання ініціатив, пошук та розвиток власних джерел фінансування програм регіонального розвитку та транскордонного співробітництва. Загальноприйнятим є те, що 50% того чи

іншого проекту фінансує держава-член ЄС, а внесок депресивних регіонів становить мінімум 20%.

З аналізованих принципів на сьогодні актуальним представляється децентралізація, що допоможе саме розвитку туристичної сфери та сприятиме розвитку єврорегіонів – головної форми реалізації транскордонного співробітництва та вищої форми розвитку транскордонних регіонів в Європі. Однак, єврорегіони, як «жорстка форма» інституалізації транскордонних відносин, як демонструє практика розвитку подібних утворень, має потенціал бути ефективним інтеграційним механізмом у розв'язанні таких проблем: зміцнення взаємної довіри та безпеки, спільного використання енергетичних ресурсів; впровадження спільної стратегії охорони довкілля; збільшення притоку іноземного капіталу; вироблення спільної програми просторового розвитку регіону, розвитку транспортно-експедиційної та прикордонної інфраструктури, розвитку спільної підприємницької та інформаційної інфраструктури, ефективного використання людських ресурсів шляхом взаємного визнання їх професійної кваліфікації, створення єдиного ринку праці, диверсифікації економіки національних частин, розв'язання проблем етнічних меншин, підтримки спільних місцевих ініціатив органів місцевого самоврядування, неурядових організацій, розвитку туризму та формування нового типу відносин в суспільстві.

Складність питання про необхідність перерозподілу обсягу повноважень між центральною та регіональною владою й передачі останнім права вирішувати питання прикордонного співробітництва самостійно полягає у тому, що єдиним суб'єктом міжнародного права є держава. І якби єврорегіони створювалися на основі міжнародних угод, тоді норми співробітництва між місцевою владою регулювалися б напряму. Але й у Західній Європі єврорегіони не створюються шляхом підписання міжнародних угод. Рішення даної проблеми полягає в передачі частини повноважень регіональній владі. Прикладом європейської практики може служити досвід Німеччини, Швейцарії й Франції, де регіони мають право підписувати угоди в сфері туризму, екології, культури. Але разом варто відзначити, що Україна ще не пройшла процес стабілізації і не може рівнятися на ці високорозвинені країни. Надання додаткових повноважень регіонам може привести до ослаблення держави. Необхідний баланс інтересів вбік посилення центральної влади. Однак у ході адміністративної реформи ці питання повинні бути вирішені. Для того, щоб єврорегіони розвивалися, центральна влада повинна цілеспрямовано, у рамках конкретного єврорегіону надавати певні права і обов'язки місцевим органам самоврядування на здійснення необхідного обсягу міжнародних економічних зв'язків [7].

Запорукою ефективності формування єврорегіонів та співпраці, а також структурного взаємозв'язку регіональних територіальних рекреаційних систем, їх взаємодоповнення та інфраструктурне забезпечення стануть бізнес-інкубатори. Високий рівень забезпеченості природними рекреаційними ресурсами, велика кількість визначних пам'яток релігії, культури, архітектури, які розміщені в прикордонних регіонах, грають головну роль в створенні та функціонуванні транскордонного бізнес-інкубатору у сфері рекреації та туризму.

Ще однією особливістю створення транскордонного бізнес-інкубатору в рекреаційно-туристичній сфері є і те, що всі транскордонні туристичні зв'язки адміністративно-територіальних одиниць прикордонних регіонів утворилися на основі багаторічної традиції міжрегіональної туристичної співпраці. Наприклад, туристичні партнерські зв'язки між підприємствами Чернівецької області (Україна) і Сучавським повітом (Румунія) були засновані в середині 60-х років минулого століття і здійснювалися на основі двосторонніх протоколів про співпрацю.

Зарубіжний досвід показує, що інкубатори бізнесу у сфері туризму дають новоствореним підприємствам «швидкий старт», прискорюючи їх розвиток в 7 – 10 разів порівняно з підприємствами-початківцями, створеними в будь-якому іншому місці. Окрім цього, за неофіційною статистикою, через три роки з числа малих підприємств, які самостійно почали свою діяльність у сфері туризму, виживає тільки 10 % – 20 %. При цьому кількість тих, які розвиваються в бізнес-інкубаторах, становить 80 % – 85 % [8]. Як свідчить статистика, міжнародний туризм розвивається дуже високими темпами, і саме туристичні інкубатори здані забезпечити конструктивний діалог, що і виступає основою сучасної публічної економічної дипломатії в цій сфері.

На думку А.Г. Савойського, туристична дипломатія - це засіб в здійсненні зовнішньої політики з координування та надання послуг в галузі туризму, в інформаційно-рекламному забезпеченні, відповідності готельно-ресторанного сервісу міжнародним стандартам [9].

У зв'язку з цим в рамках туристичної економічної дипломатії мають бути реалізовані такі завдання:

просування національних інтересів і забезпечення національної безпеки шляхом вивчення настроїв іноземної громадської думки, інформування а також виховання тих, хто цю думку формує; вдосконалення освітніх програм у сфері економічної та професійно-технічної освіти – формування та розвиток ринку робочої сили;

створення інформаційного забезпечення економічних процесів й впровадження передових технологій;

пошук нових моделей розвитку національних інфраструктур;

орієнтація підприємств на закордонні ринки, формування сприятливого інвестиційного клімату, формування й координація прямих кореспондентських зв'язків між банківськими системами регіонів;

брендінг територій як спосіб активізації та гармонізації діяльності у сферах соціо-культурного життя, розвиток національних меншин, молодіжної політики;

модернізація системи охорони здоров'я населення.

Попри всі перспективи та потенційні вигоди, існують перешкоди створенню туристичних бізнес-інкубаторів:

1. Відсутність законодавчої бази діяльності транскордонних бізнес-інкубаторів в Україні.

2. Низька інформованість місцевих керівників про можливості транскордонного бізнес-інкубатору у розвитку підприємництва у сфері рекреації та туризму регіону.

3. Відсутність єдиної бази даних санаторно-курортних та туристичних підприємств прикордонних регіонів, що пропонують рекреаційні послуги на європейський ринок, сприяння в просуванні таких послуг.

4. Відсутність належних приміщень для створення та функціонування транскордонного туристичного бізнес-інкубатору.

Вирішенню цих проблем сприятиме саме динамічний розвиток української туристичної дипломатії за запропонованими стратегіями:

- всеохоплюючий брендінг території як світового лідера серед унікальних туристичних атракцій, де безпека і процвітання забезпечуються в процесі дипломатичних переговорів;
- полегшення візового режиму та вдосконалення міграційної та інвестиційної політики;
- поліпшення координації дій між урядовими установами та впровадження загального підходу до ділових поїздок і туризму на рівні уряду в цілому;
- розробка методики дослідження оцінки та ефективності туристичної дипломатії.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Туристична дипломатія може стати рушійною силою економічних перетворень перш за все транскордонних територій, а потім і всієї країни. Напрями трансформації, що передбачають розвиток транскордонних територій, мають підвищити туристичну привабливість України на світовому рівні та забезпечити соціально-економічний розвиток.

Література:

Tourism for all: promoting universal accessibility, theme of World Tourism Day 2016 / Friday 24.06.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2016/06/24/160624.pdf>

2. Баранец Г. Программы трансграничного сотрудничества Евросоюза / Г. Баранец // Наука и инновации. – 2009. – № 3. – С. 15-20.

3. Ліньков М.О. Сучасні тенденції розвитку транскордонного співробітництва прикордонних регіонів / М.О. Ліньков // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління (Серія «Державне управління»). – 2016. – №1(70). – С. 110-120.

4. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; (Серія «Проблеми регіонального розвитку») наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2016. – 125 с.

5. Treaty Establishing the European Community / Basic Community Laws. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – P. 3-96.

6. Шпель Г. Классификация концепций региональной экономической политики / Г. Шпель // Местные власти и рыночная экономика. Уроки западно-европейского опыта. – С-Пб.: Ин-т Евроград, 2006. – С. 46–54.

7. Реутов В.Є. Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико-практичні аспекти розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=912>

8. Кифяк В.Ф. Транскордонний бізнес-інкубатор як один із інструментів активізації розвитку підприємництва в сфері рекреації та туризму / В.Ф. Кифяк // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2011. – Вип. I (41). – С. 34-42.

9. Савойский А.Г. Экономическая дипломатия современной России в отношении США на международной арене / А.Г. Савойский – М.: РИА–КМВ, 2011. – 78 с.

The social and economic development of the society on a global scale is characterized by the growing role of economic cooperation between the states, the creation of modern systems of communication and information, liberalization of trade relations to stabilize social fluctuations, tolerance and the preservation of universal human values.

The intensification of cross-border cooperation as a form of world economic relations due to the regions' convergence, increased migration flows, owing to economic and political activities of certain groups of the population, requires harmonization with international typical and framework agreements on border cooperation in various fields in order to increase competitiveness by mobilizing natural resources of neighboring areas.

It has been stated that this decentralization as a principle of regional policy, could be the key to stabilize the tourism industry and promote the formation and development of European regions that is the main form of implementation of cross-border cooperation and the highest form of existence of cross-border regions in Europe. Business incubators have become a linking element in local recreation systems, those complementarity and infrastructure implementation.

Business incubators will also provide the tourist diplomacy – the implementation way of foreign policy coordination and provision of services in the tourism sphere, obtaining information and advertising, harmonization of hotel and restaurant service with international standards.

Business incubators work, based on tourist diplomacy will facilitate: national interests and national security promotion by examining the foreign sentiment of public opinion, informing and training those that view forms; improve educational programs in the economic and vocational education field – the labor market formation and development; economic processes information support creation and the advanced technologies introduction; national infrastructures new models searching; companies which are focused on foreign markets, a favorable investment climate creating, direct correspondent relations formation and coordination between regional banking systems; branding areas as a way to enhance and harmonize activities in the socio-cultural life areas, the national minority development, youth policy, public health modernization.